

Social Trust System: An Approach in the Modernization of the Farabian Virtuous City

Hossein Parkan¹, Karim Ebrahimi²

¹ Assistant Professor, Islamic Science and Culture Research Institute, Qom, Iran (Corresponding author).
hparkan@yahoo.com

² Ph.D., University of Tehran, Tehran, Iran. k.ebrahimi@chmail.ir

Abstract

This research aims to investigate the potential for reutilizing utopian cities like the Farabian Virtuous City based on the requirements and capabilities of modernity. The study's primary question is whether these utopian cities retain their utopian potential despite the profound transformations of modernity or if their utopian effectiveness can be reinstated through changes. The reinterpretation of these utopian cities is pivotal for aligning vast political, cultural, social, economic, and religious systems toward Islamic goals and ideals. In this study, utilizing the dialectical method, the Farabian Virtuous City is scrutinized in two dimensions: requirements and consequences, based on the principles of modernity. Subsequently, employing the content analysis approach, the comprehensive theme of the "Social Trust System" is extracted as the primary approach in the modernization of the Farabian Virtuous City. The following steps were taken in the process: (a) designing matrices of requirements and consequences, (b) extracting and refining concepts and consequence propositions in the consequence matrix (38 propositions as basic statements), (c) extracting and refining requirements (27 requirements as basic statements), (d) extracting six organizing concepts, (e) extracting the comprehensive theme. According to Farabi's teachings regarding the utopian city, the primary foundation for realizing the utopian city is justice. The central axis of social justice is the government of the virtuous or the wise. The wise should be trained from the beginning or selected from individuals who have previously attained this level of virtue. In either case, a system is needed to record and retrieve their performance and capabilities, which can be realized in the "Social Trust System." By establishing the social trust system in the Farabian Virtuous City, as the achievement of this research, a platform for public oversight of functions and a framework for social justice is provided, enhancing productivity and satisfaction in a mutually reinforcing manner.

Keywords: Farabian Virtuous City, Social Trust System, Modernization, Utopian City, Utopian Society.

Received: 2022-04-11 ; Received in revised form: 2022-05-10 ; Accepted: 2022-05-15 ; Published online: 2022-05-20
<https://doi.org/10.22034/sm.2023.547650.1847>

© the authors

<http://sm.psas.ir>

Article type: Research Article

Publisher: Political Studies Association of the Seminary

نظام اعتمادات اجتماعی: رهیافتی در مدرنیزاسیون مدینه فاضله فارابی

حسین پرکان^۱، کریم ابراهیمی^۲

^۱ استادیار، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسئول). hparkan@yahoo.com

^۲ دکتری، دانشگاه تهران، تهران، ایران. k.ebrahimi@chmail.ir

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی قابلیت بهره‌برداری مجدد آرمان‌شهرهایی همچون آرمان‌شهر فارابی، مبتنی بر الزامات و قابلیت‌های مدرنیته است. بنابراین سؤال اصلی تحقیق این است که آیا این آرمان‌شهرها، علی‌رغم تحولات عظیم مدرنیته، قابلیت آرمانی خود را دارند؟ یا با ایجاد تغییراتی، می‌توان کارآمدی آرمانی آنها را بازخوانی کرد؟ بازخوانی این آرمان‌شهرها، نقطه عطفی است برای جهت‌گیری دستگاه‌های عظیم سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و دینی به سوی اهداف و ایده‌آل‌های اسلامی. در این تحقیق با بهره‌گیری از روش استنتاجی، مدینه فاضله فارابی در دو بُعد الزامات و پیامدها، مبتنی بر آموزه‌های مدرنیته، واکاوی شده و سپس با بهره‌گیری از رویکرد تحلیل مضمون، طی مراحل ذیل، مضمون فراگیر «نظام اعتمادات اجتماعی»، به عنوان رهیافت اصلی این تحقیق در مدرنیزاسیون مدینه فاضله فارابی استخراج شده است: الف) طراحی ماتریس‌های الزامات و پیامدها؛ ب) استخراج و پالایش مفاهیم و گزاره‌های پیامدی در ماتریس پیامدها (۳۸ پیامد به عنوان گزاره‌های پایه)؛ ج) استخراج و پالایش الزامات (۲۷ الزام به عنوان گزاره‌های پایه)؛ د) استخراج شش مفهوم سازمان‌دهنده؛ ه) استخراج مضمون فراگیر. براساس آموزه‌های فارابی در خصوص آرمان‌شهر، بستر اصلی تحقق آرمان‌شهر، عدالت است و محور اصلی عدالت اجتماعی، حکومت شایستگان یا حکیمان بوده و حکیمان را بایستی یا از ابتدا تربیت کرد یا از بین افرادی که قبلاً به این درجه از شایستگی رسیده‌اند، انتخاب کرد. در هر دو، نیاز به سیستمی است که بتوان عملکرد و توانایی‌های آنها را ثبت و بازیابی کرد. این مهم در «نظام اعتمادات اجتماعی» قابل تحقق است. با استقرار سیستم اعتمادات اجتماعی بر مدینه فاضله فارابی که دستاورد این تحقیق است، زمینه نظارت مردمی بر عملکردها و بستر عدالت اجتماعی فراهم می‌شود و بهره‌وری و رضایتمندی را به‌طور هم‌افزا افزایش می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: مدینه فاضله فارابی، نظام اعتماد اجتماعی، مدرنیزاسیون، آرمان‌شهر، جامعه آرمانی.

استاد به این مقاله: پرکان، حسین؛ ابراهیمی، کریم (۱۴۰۲). نظام اعتمادات اجتماعی: رهیافتی در مدرنیزاسیون مدینه فاضله فارابی. سیاست متعالیه،

(۴۰)۱۱: ص ۱۰۳-۱۲۴. <https://doi.org/10.22034/sm.2023.547650.1847>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۲؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۰۲/۲۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۲۵؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۲/۳۰

© the authors

<http://sm.psas.ir/>

نوع مقاله: پژوهشی

ناشر: انجمن مطالعات سیاسی حوزه

۱. مقدمه

دانشوران و اندیشمندان بسیاری در جهان اسلام، از جمله فارابی در کتاب «آراء أهل المدینه الفاضله»، عامری در کتاب «السعادة و الاسعاد»، و نظامی گنجه‌ای در کتاب «اسکندرنامه» (۱۳۱۶)، به تصویر جامعه‌های آرمانی خود مبتنی بر مبانی فلسفی و شرایط محیطی پرداخته‌اند. وجود آرمان‌شهرها، همانند ترسیم جامعه مهدوی در اسلام، انگیزه‌ای بوده تا همه دست‌اندرکاران سیاسی، علمی، مذهبی و فرهنگی، به مزایا و فواید تحقق آن بپردازند و این امر منجر به نهادینه‌سازی آرمان‌خواهی در سطوح مختلف جامعه می‌شده است.

هرچند برخی آرمان‌شهرگرایی و پرداختن به آن را نه تنها لغو و بیهوده می‌دانند، بلکه معتقدند زیان‌بخش هم است (پوپر، ۱۳۸۴: ج ۲). اما افرادی معتقدند طرح این‌گونه بناها پاره‌ای معایب جوامع موجود را روشن‌تر می‌سازد و محرک شوق و همت انسانی برای اصلاح و بهبود است. همچنین یاور اهالی سیاست در ارزیابی جوامع موجود بوده و گه‌گاه نشان می‌دهد که اگر نظامات دیگر در جامعه برقرار آید، کدام نتایج از آن حاصل می‌شود (زرین‌کوب، ۱۳۹۸: ص ۲۳۳).

با ظهور مدرنیته اول و ادعای قطعیت در علم (Giddens, 1997: p.36-45) و تغییر و تحولات عظیم در ابعاد زندگی بشر، جوامع بشری از دو حیث دچار فقدان آرمان‌گرایی و توقف در حرکت آرمان‌گرایانه شدند. یکی عرفی‌گرایی و تقلیل جایگاه دین (ویلیم، ۱۳۸۶: ص ۱۳۱) و بی‌اعتمادی به نجات‌بخش بودن آموزه‌های دینی و دیگری عدم وجود آرمان‌ها یا آرمان‌شهرهایی متناسب با جامعه مدرن. در واقع آنچه در آرمان‌شهرهای سنتی موجود بود، مبتنی بر شرایط محیطی قبل از مدرنیته است و برای بشر امروزی قابل فهم نیست و قابلیت اجرا ندارد. چه بسا در برخی ابعاد، از وضعیت فعلی عقب‌افتاده‌تر هم هست.

بنابراین، بازخوانی آرمان‌شهرها، خصوصاً آرمان‌شهرهای برآمده از مبانی صحیح فلسفی و آموزه‌های اسلامی، نقطه عطفی برای جهت‌گیری جوامع مدرن به سوی اهداف و ایده‌آل‌های آرمانی است. چنانچه آرمان‌گرایی و طراحی ایده‌آل‌ها، بخواهد براساس استقرار و روش علمی عصر مدرنیته صورت پذیرد، دستاوردی جز ایده‌آل‌تاپ و بری (Weber, 1949) و موارد مشابه آن نخواهد داشت. این دستاوردها فاقد «مبانی نظری روشن و قابل دفاع» بوده و نظام‌مند نیست و محدود به حوزه‌ای خاص از زندگی بشر، مثل بروکراسی سازمانی است؛ نه آرمان‌شهر. بنابراین، متون مذکور باید ناظر به مسائل فکری معاصر نیز استنتاج شوند تا امتداد اجتماعی و تاریخی خود را پیدا کنند.

هرچند تلاش طراحان آرمان‌شهرها بر فرازمانی و فرامکانی بودن آن است و تغییر صورت‌ها، تأثیری در

اصل طرح نداشته باشد، لیکن در جهش‌های تمدنی (که حجم، عمق و گستره تغییرات، فراتر از تصورات قبلی بشر است)، ممکن است عوامل و مؤلفه‌های صوری، مختل مبانی باشند. به‌عنوان مثال، فراگیر شدن انواع دموکراسی در عصر مدرنیته، پایگاه‌های کسب قدرت در حکمرانی را از مباحث نظامی، به بدنه جامعه جابه‌جا کرد و حتی در برخی جوامع اسلامی، منجر به خلق مفهوم «جمهوری اسلامی» شد.

شاید یکی از دلایل مهم در عدم تحقق آرمان‌شهرها، عدم توجه کافی به اقتضانات اجرایی آن در مقام طراحی و در مقام عمل باشد. در وضع کنونی، با توجه به عجز و نهادینه شدن مؤلفه‌های مدرنیته در بطن جوامع بشری، بعید است که بتوان به قبل بازگشت و آرمان‌شهری از جنس سبک زندگی سنتی طراحی کرد. بنابراین، بایستی به آرمان‌شهری اندیشید که تکلیف خود را با مؤلفه‌ها و ابعاد مدرنیته، مشخص کرده باشد.

در این راستا، پژوهش حاضر درصدد است تا ضمن مروری اجمالی بر آرمان‌شهر فارابی و بررسی مهم‌ترین تفاوت‌های جامعه مدرن و سنتی، به استنتاج آن پردازد تا از این رهگذر، دستاوردهایی را به‌منظور بازخوانی و طراحی مدینه فاضله جدید در بر داشته باشد.

۲. پیشینه تحقیق

این تحقیق، دو حیطه مدرنیته و آرمان‌شهر را به روش استنتاجی، واکاوی می‌کند. اینکه مستقیماً و صراحتاً تحقیق یا اثر پژوهشی، بدین‌گونه انجام شده باشد، در محدوده بررسی، موردی یافت نشد. اما در هر یک از حیطه‌های مذکور، به وفور آثار ارزشمند یافت می‌شود؛ چه در حوزه آرمان‌شهرها و چه در حوزه مدرنیته.

افلاطون در بین قدیمی‌ترین طراحان آرمان‌شهر، بیش از دیگران مشهور است (مصباح یزدی، ۱۳۶۷: ص ۴۵۳). پس از او، اندیشمندان اسلامی همچون فارابی در کتاب «اندیشه‌های اهل مدینه فاضله» (۱۳۶۱)، ابوالحسن عامری در کتاب «السعادة و الاسعاد» (۱۳۹۸)، و نظامی گنجه‌ای در کتاب «اسکندرنامه»، جامعه‌های آرمانی خود را معرفی کرده‌اند. اندیشمندان مسیحی نیز همچون توماس مور (۱۳۷۳) در «لامکان»، آگوستین قدیس در «شهر خدا» (۱۳۹۲)، فرانسیس بیکن^۱ در «آتلاتیس نو» (۲۰۰۹) و تعداد زیادی از افراد دیگر، تلاش کرده‌اند تا آرمان‌شهرهای خود را ارائه نمایند.

در حوزه مدرنیته و ویژگی‌های آن نیز آثار فراوانی موجود است که هر یک از زاویه‌ای به آن پرداخته‌اند. از بین این متون، می‌توان به دو اثر مهم زیر اشاره کرد:

1. Francis Bacon

کتاب «پیامدهای مدرنیته» آنتونی گیدنز^۱ (۱۹۹۷)، جامعه‌شناس نامی معاصر که تعبیری نو و تأمل‌برانگیز از تحولات نهادی متأثر از مدرنیته ارائه می‌کند.

گیدنز در کتاب دیگر خود با عنوان «تجدد و تشخیص» (۱۹۹۱)، توانسته ارتباط مطلوبی بین آموزه‌های جامعه‌شناسی تجدد و روان‌شناسی انسان مدرن برقرار سازد. در این اثر، نویسنده احتجاج می‌کند که تجدد فعلی، نوعی نظم مابعد سنتی است که ویژگی عمده آن قدرت بازتابندگی وسیع نهادهای نوین اجتماعی است. آثار این تغییرات بر «هویت شخصی» و تجدیدنظرهای مداوم در آن، مطالبی است که برای این تحقیق مفید فایده است.

۳. اهمیت آرمان شهرها

آرمان‌شهرها نوعی چارچوب و قالب اندیشیدن درباره مسائل حل‌ناشده زندگی‌اند و از آرمان‌ها و آماج‌هایی سخن می‌گویند که بشر برای دستیابی به آنها در تلاش است. آرمان‌شهر، کشوری خیالی است که در آنجا زندگی مردم کامل و قرین‌رستگاری است. اما بیان این آرزو، برحسب زمان و مکان جلوه‌ها داشته و به مقتضای پیشرفت عقلی و تجربی آدمی و به تناسب شناخت او از جهان پیرامونش رنگ‌ها پذیرفته است (اصیل، ۱۳۸۱: ص ۱۷). شاید بتوان اهمیت آرمان‌شهرها و بررسی آنها را در این عبارت خلاصه کرد که: آرمان‌شهر، تصور جامعه ایده‌آل براساس مبانی نظری همان جامعه است. بر این اساس، می‌توان به ارزیابی عملکرد حکومت‌ها و حرکت به سمت نقاط آرمانی پرداخت.

۴. ویژگی و ابعاد آرمان‌شهر فارابی

در اوج درخشش فرهنگ اسلامی، ابونصر فارابی، اندیشه شهر آرمانی را در کتاب خود به نام «اندیشه‌های اهل مدینه فاضله» مطرح ساخت و جامعه آرمانی بر پایه اندیشه فلسفی و در قالب مفاهیم شریعت اسلامی طراحی کرد. مدینه فاضله فارابی، از معموره زمین آغاز و در کوچک‌ترین حد خود، به شهر اطلاق می‌گردد (فارابی، ۱۳۶۱: ص ۲۵۶). در دستگاه فلسفی فارابی، خیر افضل تنها در اجتماع مدنی به‌دست می‌آید. فارابی به پایگاه فرد در اجتماع برحسب سرشت و استعداد او نظر دارد و بر این باور است که اگر فرد در جامعه به کاری که طبیعت او اقتضاء دارد و هرکس برحسب سرشت و شایستگی ذاتی خویش به کاری بپردازد و سلسله مراتب اجتماعی و سیاسی برحسب شایستگی افراد تشکیل شود، مدینه فاضله در زمین تحقق پیدا می‌کند

1. Anthony Gidenz

(همان: ص ۲۵۱-۲۵۳). در ادامه برخی از ویژگی‌های شهر آرمانی فارابی به اجمال ارائه شده است.

۴-۱. انواع اجتماعات

فارابی انواع اجتماعات را برحسب دو ملاک مورد بررسی قرار می‌دهد: ملاک جغرافیایی، و رسیدن به کمال. بنابر ملاک اول، یعنی عوامل جغرافیایی و روابط درونی اجتماعات انسانی، آنها به دوگونه کامل و غیرکامل تقسیم می‌شوند، که وجه تمایز اجتماعات کامله آن است که قادر به رفع نیازهای اعضای خود باشد. این اجتماعات، خود بر سه قسم‌اند: عظمی، وسطی، و صغری. در مقابل، اجتماعات ناقص، ناتوان از رفع نیازهای خود هستند که عبارتند از: ده، محله، کوی، منزل. منزل ناقص‌ترین نوع اجتماع است (اصیل، ۱۳۸۱: ص ۱۴۵).

۴-۲. هدف از آرمان شهر فارابی

فارابی، هدف و غایت شهر آرمانی را رسیدن به سعادت می‌داند. سعادت، خیر مطلق است و خیر آن چیزی است که به وجهی در رسیدن انسان به خوشبختی سود افتد (فارابی، ۱۳۶۱: ص ۲۵۶). وی سعادت را در کنار امر معنوی و اخروی، امری دنیوی و مادی نیز در نظر گرفته و تحصیل آن را به زندگی مدنی و نظام سیاسی متوقف دانسته است (یوسفی‌راد، ۱۳۹۷: ص ۲۶).

۴-۳. نظام سلسله مراتبی آرمان شهر فارابی

نظام مدینه از تمامیّت و کمال برخوردار است و نظمی سلسله مراتبی در آن جریان دارد. این نظم فضا و رابطه بین کامل‌ترین عضو که مخدوم مطلق است و ناقص‌ترین فرد مدینه که خادم مطلق است را پر می‌کند. نظام مدینه و تدبیر امور مطابق دریافت رئیس مدینه از سعادت تحقق می‌یابد و نسبت رئیس اول به اعضای مدینه شبیه نسبت قلب است به بدن (همان). بعد از تشبیه رئیس اول به قلب و عضو رئیس، فارابی در سیاست مدینه می‌آورد: و او را به سبب اول که سایر موجودات ممکن قایم به ذات اویند، مانند می‌کند (فارابی، ۱۹۹۶م: ج ۱، ص ۹۵) و ارزش هر عضو از این مدینه به نسبت دوری و نزدیکی وی به ریاست و رهبری متفاوت و متفاضل بوده و در آن، هر عضو با اعضای دیگر، دارای رابطه‌ای رئیس و مرئوسی است (فارابی، ۱۳۶۱: ص ۲۶۰-۲۶۲). فارابی در مورد انسان‌ها، علاوه بر تفاوت افراد، قائل به تفاضل در استعداد برای حصول معرفت و رسیدن به سعادت است (فارابی، ۱۳۵۸: ص ۱۶۰-۱۶۱).

۴-۴. ریاست و رهبری در آرمان شهر فارابی

در مدینه فاضله فارابی، رئیس و رهبر در رأس قرار دارد و قوام و دوام سایر اجزاء به وجود اوست. فارابی

معتقد است ریاستِ رئیس، ارادی ملوک نیست، بلکه او فطرتاً رئیس است. او به واسطه دانایی و ارتباط با عقل فعال و شناخت سعادت حقیقی، وظیفهٔ رساندن مدینه به سعادت را بر عهده دارد. فارابی رئیس مدینه را مَقْدَم بر مدینه می‌داند (فارابی، ۱۳۶۱: ص ۲۶۱-۲۶۳).

از نظر فارابی، حکمت شرط اساسی رئیس مدینه فاضله است؛ چراکه در اتصال با عقل فعال، دو طریق ممکن وجود دارد: یکی قوه ناطقه و دیگری مخیله. وصول قوه خیال به عقل فعال توسط نبی صورت می‌گیرد و حضور و وجود پیامبر در هر زمان و مکان، امکان ندارد. لذا، عدم اتصال قوه خیال و استمرار آن را حکمت و اتصال قوه ناطقه با عقل فعال جبران می‌کند که در توانایی فیلسوف- رئیس است (فارابی، ۱۳۷۵: ج ۱، ص ۱۰-۱۵).

فارابی، رئیس مدینه را از رئیس نخست آغاز می‌نماید. رئیس نخست علی‌الطلاق کسی است که به طور مطلق نیازمند به رئیسی دیگر نیست که بر او ریاست کند؛ نه در کلیات و نه در جزئیات. این همان انسانی است که باید گفت مورد وحی الهی واقع شده است؛ یعنی به مرتبه‌ای که بین وی و عقل فعال، واسطه‌ای نمانده باشد (فارابی، ۱۳۵۸: ص ۱۵۵-۱۵۶). فارابی در صورت فقدان رئیس اول، به ترتیب ریاست رؤسای دیگر شامل: ریاست تابعه مماثل، ریاست سنت، رؤسای سنت و رؤسای افاضل را برای اداره جامعه پیشنهاد می‌دهد. ایشان برای هر کدام از این رؤسا، شروطی را قائل است که حتی‌المقدور، خلأ عدم امکان بهره‌گیری از رئیس اول را پر کنند.

۴-۵. نقش ویژه عدالت و شایسته‌سالاری در تحقق آرمان‌شهر فارابی

عدالت، زمینه دستیابی به آرمان‌شهر فارابی است و عدالت در این آرمان‌شهر، بر محور «شایسته‌سالاری» محقق می‌شود. عنصر عدالت از نظر فارابی، مدار تدبیر مدینه فاضله است. در واقع فارابی با بهره‌گیری از عدالت، اساس نظام تکوینی عالم را تشریح و آن را در ساختار مدینه آرمانی وارد ساخته و نظام اخلاق فردی را براساس آن توجیه کرده است. از نظر فارابی سعادت بشر که شامل تقرب به پروردگار است، زمانی قابل تحقق است که بشر عدالت‌محور در درون سیستمی عدالت‌محور که مبتنی بر شریعت عدالت‌محور است، قرار داشته باشد (فارابی، ۱۹۹۶م: ص ۲۱).

۵. مدل مفهومی فارابی در شکل‌گیری انواع مدینه

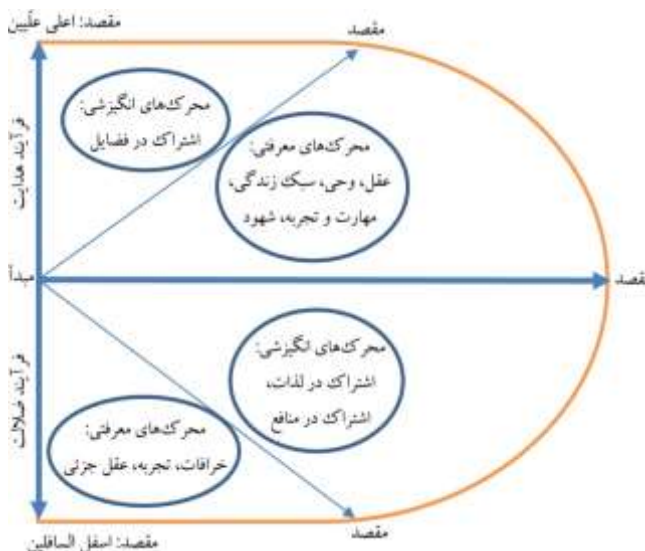
فارابی در کنار مدینه فاضله، جوامع غیرفاضله را مطرح می‌کند. جوامع غیرفاضله، جوامعی هستند که معیار و سلسله مراتب جامعه فاضله در آنها از بین رفته است. جوامع غیرفاضله عبارتند از: جاهله، فاسقه و

ضالّه (فارابی، ۱۳۶۱). فارابی تقسیم‌بندی جوامع را بر مبنای دو شاخص «علم به حقیقت یا فضیلت» و «عمل به حقیقت یا فضیلت» انجام داده که مخلص آن در جدول (۱) آمده است.

جدول ۱- تقسیم‌بندی جوامع مبتنی بر آراء فارابی

شاخص مدینه	علم به حقیقت یا فضیلت	عمل به حقیقت یا فضیلت
فاضله	+	+
جاهله	-	-
فاسقه	+	-
ضاله	-	+

براساس آموزه‌های فارابی، مسیر حرکت انسان و جوامع انسانی از مبدأ به مقصد و فرآیندهای آن، مبتنی بر «محرک‌های معرفتی» و «محرک‌های انگیزشی» صورت می‌گیرد. جنس محرک‌های معرفتی و انگیزشی، تعیین‌کننده نوع فرایند رسیدن به مقصد است. این فرایند ممکن است فرایند هدایت و سعادت باشد و انسان را به اعلیٰ علیین برساند و یا فرایند ضلالت باشد و انسان را به اسفل السافلین برساند. نمودار (۱)، مدل مفهومی فارابی را در شکل‌گیری انواع مدینه نشان می‌دهد.

نمودار ۱- مدل مفهومی فارابی در شکل‌گیری جوامع

۶. مدرنیته و تمایزات مدنی آن با جوامع سنتی

از نظر گیدنز، مدرنیته را می‌توان شیوه‌های زندگی یا سازمان اجتماعی خاصی در نظر گرفت که از قرن هجدهم میلادی در اروپا ایجاد شد و نفوذ آن تدریجاً جهانی گردید. اساساً مدرنیته از گذشته جدا شده و منقطع است. مدرنیته دارای شاخص‌های سبک زندگی مدرن، جامعه‌پذیری مدرن و اجزاء هویتی مدرن است (گیدنز، ۱۳۷۷: ص ۴-۸). برخی از نظریه‌پردازان، اعتلای مواردی مانند سرمایه‌داری و فناوری، لیبرالیسم و فردگرایی، بروکراسی و پروسه عقلانی‌سازی جهان، علم نوین و فلسفه تاریخ را به‌عنوان مضامین و اجزاء مدرنیته می‌دانند. همچنین، مؤلفه‌هایی مانند انسان‌گرایی، اندیشه پیشرفت، مادی‌گرایی، عقل و خردگرایی، ویژگی تجربی، برابری‌طلبی و احساسات‌گرایی را جزء مؤلفه‌های مدرنیته می‌دانند (رهنمای رودپشتی و همکاران، ۱۳۹۳: ص ۳).

در این بخش، ویژگی‌های مدنی مدرنیته، مبتنی بر روش کیفی مستفاد در این تحقیق، به صورت رفت و برگشتی، با مناط استنطاق مدینه فاضله فارابی، پالایش و انتخاب نهایی شده است، که عبارتند از: بحران هویت در جامعه مدرن، ازجاکندگی و جدایی زمان و مکان؛ مهم‌ترین علل بروز بحران هویت در مدرنیسم، «نشانه‌های نمادین»، «نظام‌های کارشناسی»، مدرنیته و دگرگونی در مفهوم غریبه، مدرنیته و اختلال در نظام اعتمادات اجتماعی سنتی، بی‌توجهی مدنی، پروسه احراز هویت و تفاوت آن در جوامع مدرن و سنتی. در ادامه، موارد فوق به‌طور مختصر تبیین می‌شود.

۶-۱. بحران هویت در جامعه مدرن

محوری‌ترین مباحث مدرنیته، حول هویت و رابطه آن با مدرنیته قرار دارد (گیدنز، ۱۹۹۷؛ ۱۹۹۱). هویت مدرن، ابعاد مفهومی گسترده‌ای دارد که مناط ما در این تحقیق پرداختن به این موضوعات نیست. از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد (محمدزاده و حاجیان، ۱۳۹۶: ص ۳۰۱): بعد اجتماعی، هویت جهانی، غرب‌گرایی، بُعد سیاسی، در زمانه بودن، دنیاگرایی، انسان‌گرایی. منظور از هویت در این تحقیق، قالب‌های مشخصی است که منجر به بروز شباهت‌ها و تفاوت‌ها می‌شود و امکان برقراری ارتباط معنادار و پایدار در بین افراد یک جامعه را فراهم می‌کند (زلفعلی فام و جعفری، ۱۳۸۸: ص ۱۲۲).

زیمل^۱، یکی از مؤلفه‌های مدرنیته را فردیت می‌داند (Glatzer, 2006). در واقع در اثر دگرگونی شاکله

اجتماع از سنتی به مدرن و بروز آثار جهانی شدن، هویت اجتماعی و فردی بشر و ماهیت وی تغییر کرده که در مجموع این موضوع متأثر از نوعی هویت‌زدایی اجتماعی بوده است (گل‌محمدی، ۱۳۷۷: ص ۵۷). در چنین فضای اجتماعی، فرآیند جهانی شدن موجب دگرگونی در منابع هویتی و هویت‌گزینی افراد نیز شده است (خواججه‌نوری و همکاران، ۱۳۸۹: ص ۱۲۹).

۲-۶. ازجاکندگی و جدایی زمان و مکان؛ مهم‌ترین علل بروز بحران هویت در مدرنیسم

معنای «ازجاکندگی» این است که روابط اجتماعی پس از انفکاک از سایر زمینه‌ها، مجدداً در زمینه‌های دیگری شکل می‌گیرد و از بند عادت‌ها و عملکردهای محلی آزاد می‌شوند (گیدنز، ۱۳۷۷: ص ۱۴). در واقع، ازجاکندگی مناسبات اجتماعی، به معنای خروج از قالب‌های زندگی، ترکیب دوباره آنها در طول زمان و مکان و نیز تشکیل مجدد زمینه‌هایی که دوباره موجب این مناسبات است، می‌باشد (پیرسون، ۱۳۸۰: ص ۱۷۲-۱۷۱). منظور از «جدایی زمان و فضا» فاصله‌گیری و «تهی شدن زمان» از فضای محلی در نتیجه شیوه‌های مدرن محاسبه زمان است. «جدایی زمان و مکان» نیز بستر ایجاد «ازجاکندگی» است. در هر فرهنگ پیش از مدرن، روش‌هایی به‌منظور احتساب زمان وجود داشت و با توجه به شرایط آن دوران، معمولاً قادر نبودند «اوقات» را بی‌ارتباط با شاخص‌های مکانی، تعیین کنند. این مسأله با ساخت ساعت مکانیکی و عرضه آن برای تمامی افراد جامعه شکل دیگری پیدا کرد و عامل مهمی در جدایی مکان از زمان شد. کارکرد اصلی «ساعت» از این حیث، در بیان بعد یکنواختی از زمان «تهی» بود. زمانی که آنچنان کمی شده که امکان تعیین دقیق نقاط روز را فراهم ساخته است (گیدنز، ۱۳۷۷: ص ۲۴-۲۱). بنابراین، در دوران مدرنیته، فواصل مکانی به‌معنی فواصل زمانی نبوده و هم‌سانی در تنظیم وقت، امکان فعالیت اجتماعی در دوردست‌ها را هم فراهم می‌کند.

۳-۶. نشانه‌های نمادین

از نظر گیدنز، ازجاکندگی با دو عامل مشخص می‌شود. خلق نشانه‌های نمادین، استقرار سیستم‌های کارشناسی. وی از پول به‌عنوان اهم نشانه‌های ارتباطی یاد می‌کند. گیدنز در زمره افرادی است که سیستم پولی را تعریف کرده و میان «پول محاسبه» و «پول کامل»، قائل به تمایز است. همچنین از نظر ایشان میان پول و زمان ارتباط وجود دارد. پول ابزار به تعویق انداختن و فاصله‌گیری زمانی- مکانی است. پول کامل، سرمایه را از مالک جدا می‌کند و ابزاری برای ازجاکندگی است (گیدنز، ۱۳۷۷: ص ۴۲). در واقع نشانه‌های نمادین، وسایل تبدالی بدون توجه به ویژگی‌های افراد و گروه‌ها است. این ابزارها، ابزار دگرگونی و مشتمل بر

ارزش‌های استاندارد شده می‌باشند. مثل پول که در بین بافت‌های اجتماعی مختلف، امکان تبدیل و تعویض دارد (همان).

۶-۴. نظام‌های کارشناسی

براساس نظرات گیدنز، نظام کارشناسی را می‌توان مهم‌ترین رهیافت مدرنیته در هویت‌بخشی به اجزاء انسانی و نهادی تلقی کرد. این موضوع وابسته به آن است که افراد تا چه میزان قادرند اطلاعات فنی و غیرفنی، تکنسین‌ها، مشاورها و غیره را استفاده نمایند و اطلاعات مورد نظر خود را اخذ و از آن در زندگی خود بهره‌برداری کرده و هویت شخصی و جمعی خود را دگرگون کنند (به نقل از: ذوالفقاری و سلطانی، ۱۳۸۹: ص ۳۰).

منظور گیدنز از سیستم کارشناسی، سیستم انجام کار خاص یا مهارت فنی است. سیستم‌های کارشناسی مکانیسم‌های ازجاکننده هستند. چراکه در اشتراک با نشانه‌های نمادین، روابط اجتماعی را از فوریت‌های محیط جدا می‌سازند. همچنین خود این سیستم‌ها نشانه اعتماد است. اعتمادی که وابسته به مهارت و تخصص، فارغ از شناخت کارشناس می‌باشد. یک سیستم کارشناسی نیز به همان روش نشانه‌های نمادین، با تضمین انتظارات در گستره زمانی - مکانی فاصله دارد، عمل ازجاکنندگی را انجام می‌دهد (گیدنز، ۱۳۷۷: ص ۴۲).

۶-۵. مدرنیته و اختلال در نظام اعتمادات اجتماعی سنتی

از نظر گیدنز، تمامی مکانیسم‌های ازجاکنندگی، مستلزم اعتماد است و اعتماد در تمامی نهادهای مدرنیت بایستی وجود داشته باشد. در واقع اعتماد به مبادلات پولی، اعتماد به دولت منتشرکننده پول کامل است (همان). اعتماد عبارت است از اتکاء یا اطمینان به نوعی کیفیت یا صفت یک شخص یا یک چیز، یا اطمینان به حقیقت یک گفته (همان: ص ۳۷). اعتماد اجتماعی نیز دلالت بر انتظارات و تعهدات اکتسابی و تأییدشده به لحاظ اجتماعی که افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به سازمان‌ها و نهادهای مربوط به زندگی اجتماعی‌شان دارند، تعریف شده و مقارن با رابطه متقابل تعمیم یافته است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰: ص ۹-۷). از خصوصیات اعتماد این است که اعتماد با غیبت در زمان و مکان مرتبط است. چونکه ضرورتی ندارد بر فردی که در معرض دید است اعتماد کرد. یعنی شرط اعتماد، نه فقدان قدرت که کمبود اطلاعات است. به عبارت دیگر، انسان مجبور است به چیزی یا کسی که درباره آن آگاهی ندارد اطمینان کند (گیدنز، ۱۳۷۸: ص ۴۰-۴۲).

«اعتماد» در دوره پیش از مدرن عمدتاً وابسته به نظام خویشاوندی، مذهب و سنت بود، ولی در دوره

مدرن، به دلیل دگرگونی روابط، تغییر کرده و این دگرگونی، عامل تغییر قالب روابط صمیمی اجتماعی شده است (گیدنز، ۱۳۷۷: ص ۸۵). در این شرایط ناهمسان، افراد با عضویت همزمان در گروه‌های مختلف و چندگانه، بدنبال قوام هویت اجتماعی خود هستند (Miller & et al., 2009). حال در چنین شرایطی، می‌توان انتظار داشت که مشکل اعتماد، همچون یک فرایند اجتماعی در ارتباطات و کنش‌های مردم، جدی تلقی شود. در واقع تمامی مکانیسم‌های ازجاکنندگی، چه نشانه‌های نمادین و چه نظام‌های کارشناسی، به اعتماد وابسته‌اند (گیدنز، ۱۳۷۸: ص ۳۳-۳۴). امکان‌پذیری مناسبات میان جوامع و افراد آن و زندگی انسان بر پایه اعتماد دوطرفه است. نظم اجتماعی بر پایه اعتماد اجتماعی است و باعث تقلیل تنش‌ها و افزایش انسجام می‌شود (شارع‌پور، ۱۳۸۵: ص ۴۸). از این رو رابرت پاتنام^۱ معتقد است که اعتماد اجتماعی یکی از مهم‌ترین سازه‌های سرمایه اجتماعی است (پاتنام، ۱۳۸۰: ص ۲۸۵).

۶-۶. مدرنیته و دگرگونی در مفهوم غریبه

«غریبه» در فرهنگ‌های سنتی، به شخصی گفته می‌شود که از بیرون وارد شود. لذا، فی‌نفسه مضمون است و احتمالاً علی‌رغم زندگی چندین ساله در آنجا، از زوایای مختلف قادر نباشد اعتماد محلی‌ها را کسب کند. لیکن در جوامع مدرن، «غریبه»، به‌گونه‌ای کم‌وبیش دایمی با دیگرانی کنش دارد که یا آنها کاملاً ناشناسند و یا قبلاً هرگز آنها را ندیده‌اند و این در قالب تماس‌های نسبتاً گذرا انجام می‌پذیرد (همان: ص ۹۵). در واقع مفهوم غریبه در دوران مدرن، کارکرد قبل را ندارد، و مهارت‌های تخصصی، جایگزین مهارت‌های محلی شده‌اند.

۶-۷. بی‌توجهی مدنی

گافمن^۲ معتقد است آن چیزی که اقسام مواجهات زندگی امروزی را محافظت می‌کند، «بی‌توجهی مدنی» است. به‌عنوان مثال، دو فرد در پیاده‌رو از کنار یکدیگر می‌گذرند و هر یک به چهره یکدیگر نگاه سریعی می‌اندازد و رد می‌شود. «بی‌توجهی» در اینجا، بی‌تفاوتی نیست. این نگاه سریع به معنای بازشناسایی دیگری به عنوان یک عامل و یک آشنای بالقوه است. توجه سریع به نظاره دیگری و چشم‌دوختن متقابل به او در هنگام رد شدن، به معنای ضمنی بازتضمین عدم تیت دشمنانه است (همان: ص ۹۶-۹۷).

1. Robert D. Putnam

2. Erving Goffman

۶-۸. پروسه احراز هویت و تفاوت آن در جوامع مدرن و سنتی

با مراجعه به سوابق و عملکرد افراد در زندگی شخصی و اجتماعی می‌توان بهترین افراد را برای مدیریت در سطوح مختلف جامعه یا تعامل، شناسایی، انتخاب و منصوب است. گرچه اتخاذ این رویکرد، نتیجه کاملی در بر ندارد، اما بدیلی هم در حال حاضر ندارد. مراجعه به سوابق و عملکرد افراد جامعه، در جوامع سنتی، شهودی و سینه به سینه بود، ولی در جوامع مدرن، بنا به تفاوت‌های اساسی که با جوامع سنتی دارد، شهود و انتقال سینه به سینه اساساً بی‌معنا است. این مهم در عصر مدرنیته، مبتنی بر تقسیمات بروکراتیک بین نظامات کارشناسی و ثبت و بازخوانی اطلاعات آرشیوی، صورت می‌گیرد. چیزی که اساساً در جوامع سنتی ماقبل مدرن، وجود نداشته و ابداع بزرگ بشر در این دوره بوده است.

۷. جمع‌بندی مفهومی تحقیق با مناسبات استنتاج مدینه فاضله فارابی

در این بخش، با بهره‌برداری از ویژگی‌های مدنی مدرنیته که در بخش قبلی تبیین شد، طی مراحل ذیل، به استنتاج مدینه فاضله فارابی، در محورهای مبین در این پژوهش، در دو بُعد الزامات و پیامدها پرداخته می‌شود.

۷-۱. طراحی ماتریس‌های الزامات و پیامدها

دو ماتریس، جهت استخراج الزامات و پیامدهای مؤلفه‌های مدنی مدرنیته طراحی شد که مؤلفه‌ها در ستون‌های ماتریس و محورهای مدینه فاضله در سطرهای ماتریس قرار گرفت. سؤال محوری در ماتریس پیامدها عبارت است از اینکه: چنانچه مدینه فاضله، این ویژگی مدرنیته را به‌تنهایی داشته باشد، چه پیامدهایی را در بر خواهد داشت؟ و سؤال محوری در ماتریس الزامات عبارت است از اینکه: برای آنکه مدینه فاضله سنتی، مدرن شود، چه الزاماتی باید داشته باشد. مفاهیم مندرج در سطر و ستون ماتریس‌های مذکور در ادامه آمده است.

جدول ۲- مفاهیم مندرج در سطرهای ماتریس الزامات و پیامدها

ردیف	مفاهیم مندرج در سطرهای ماتریس
۱	اجتماعات عظمی
۲	اجتماعات وسطی
۳	اجتماعات صغری
۴	اجتماعات کامله

ردیف	مفاهیم مندرج در سطرهای ماتریس
۵	اجتماعات ناقصه
۶	سعادت دنیایی
۷	سعادت اخروی
۸	نظام سلسله مراتبی بر مبنای تفاضل علم
۹	رئیس مدینه، رافع اختلالات
۱۰	رئیس مدینه، کامل‌ترین فرد مدینه
۱۱	ارادی نبودن ریاست رئیس مدینه توسط ملوک
۱۲	وظیفه به سعادت رساندن مدینه بر رئیس مدینه
۱۳	رئیس مدینه، سبب حصول ملکات ارادی در اجزاء
۱۴	وظیفه دفع شرور ذاتی و ارادی از مدینه
۱۵	لزوم برخورداری از فضایل چهارگانه نظری، فکری، خلقی و عملی توسط رئیس
۱۶	رئیس اول
۱۷	ریاست تابعه مماثل
۱۸	ریاست سنت
۱۹	رؤسای سنت
۲۰	رؤسای افاضل
۲۱	اصالت ریاست
۲۲	عدالت
۲۳	شایسته‌سالاری و چینش براساس عدل

جدول ۳- مفاهیم مندرج در ستون‌های ماتریس الزامات و پیامدها

ردیف	مفاهیم مندرج در ستون‌های ماتریس
۱	ازجاکنندگی و جدایی زمان و مکان
۲	فردیت
۳	تغییر پروسه اعتمادسازی
۴	تغییر مفهوم غریبه
۵	نظام‌های کارشناسی
۶	نشانه‌های نمادین
۷	بی‌توجهی مدنی

۷-۲. استخراج و پالایش مفاهیم و گزاره‌های پیامدی در ماتریس پیامدها

ماتریس پیامدها، شامل ۱۶۱ خانه است که در مجموع ۱۴۴ پیامد در نتیجه تلاقی مفاهیم مندرج در سطر و ستون‌های ماتریس استخراج شده است. در این میان، ۱۰۶ گزاره تکراری مشخص گردید که پالایش شده و در نهایت، ۳۸ پیامد به‌عنوان گزاره‌های پایه استخراج و در جدول (۴) نشان داده شده است.

جدول ۴- گزاره‌های پایه و مفاهیم سازمان‌دهنده در ماتریس پیامدها

مضامین سازمان‌دهنده	مفاهیم پایه (پیامدها)
اعتمادسازی مدرن	وابستگی بهره‌مندی از رفاهیات به نظام اعتمادسازی مدرن
	وابستگی در بهره‌مندی از خدمات معنوی به نظام اعتمادسازی مدرن
	رابطه دو سویه نظام اعتمادسازی مدرن و اختلالات
	تعیین‌کنندگی نظام اعتمادسازی مدرن
	بهره‌مندی از نتایج نظام اعتمادسازی مدرن در مدیریت و هدایت جامعه
	نظام اعتمادسازی مدرن، عاملی مهم در حصول ملکات ارادی در اجزاء
	نظام اعتمادسازی مدرن، عاملی مهم در دفع شرور ذاتی و ارادی از مدینه
بحران در اشراف اطلاعاتی و قدرت فرمانرانی	بحران در اشراف اطلاعاتی و قدرت فرمانرانی
	اشراف اطلاعاتی و قدرت فرمانرانی برای رئیس
	میسورسازی تحقق سعادت دنیایی
	میسورسازی تحقق سعادت اخروی
بحران هویت و عدم شناخت	بحران هویت و عدم شناخت، ایجاد خواهد شد
	ناکارآمدی نظام اعتمادسازی سنتی
	بی‌توجهی مدنی
جهانی‌شدن	جهانی‌شدن گستره وابستگی‌ها در تحقق سعادت دنیایی
	جهانی‌شدن گستره وابستگی‌ها در تحقق سعادت اخروی
	جهانی‌شدن گستره کمال رئیس در مقایسه با سایرین
	جهانی‌شدن گستره ملوک
	جهانی‌شدن گستره فضایل چهارگانه رئیس
سلسله مراتب جهانی	جهانی‌شدن سلسله مراتب
	جهانی‌شدن سلسله مراتب افراد
	رتبه‌بندی افراد در تراز جهانی
نظامات کارشناسی	غیرشخصی‌شدن نظامات

مضامین سازمان‌دهنده	مفاهیم پایه (پیامدها)
	وابستگی سعادت دنیایی به نظام‌های کارشناسی
	وابستگی سعادت اخروی به نظام‌های کارشناسی
	تعیین‌کنندگی نظرات نظام‌های کارشناسی در تشخیص سلسله مراتب بر مبنای علم
	رفع اختلافات به کمک نظام‌های کارشناسی
	تعیین‌کنندگی نظرات نظام‌های کارشناسی در تشخیص رئیس مدینه
	تعیین‌کنندگی نظرات نظام‌های کارشناسی در به سعادت رساندن مدینه
	تعیین‌کنندگی نظرات نظام‌های کارشناسی در حصول ملکات ارادی اجزاء
	تعیین‌کنندگی نظرات نظام‌های کارشناسی در دفع شرور ذاتی و ارادی از مدینه
	تعیین‌کنندگی نظرات نظام‌های کارشناسی در اشراف اطلاعاتی و قدرت فرمانرانی
	تعیین‌کنندگی نظرات نظام‌های کارشناسی در برقراری عدالت
	تعیین‌کنندگی نظرات نظام‌های کارشناسی در شایسته‌سالار
	غیرفردی شدن سعادت‌طلبی دنیایی توسط رئیس
	غیرفردی شدن سعادت‌طلبی اخروی توسط رئیس
غیرفردی شدن سعادت‌طلبی دنیایی و اخروی توسط رئیس	

۷-۳. استخراج و پالایش الزامات

ماتریس الزامات، شامل ۱۶۱ خانه است که در مجموع ۱۴۴ الزام در نتیجه تلاقی مفاهیم مندرج در سطرها و ستون‌های ماتریس و نیز در مقایسه با پیامدهای استخراج شده در ماتریس پیامدها مشخص گردید. در این میان، ۱۱۷ گزاره تکراری پیدا شد که پالایش شده و در نهایت، ۲۷ الزام به عنوان گزاره‌های پایه استخراج و در جدول (۵) نشان داده شده است.

جدول ۵- گزاره‌های پایه و مفاهیم سازمان‌دهنده در ماتریس الزامات

مضامین سازمان‌دهنده	مفاهیم پایه (الزامات)
جهانی‌شدن گستره فعالیت‌ها	رهایی از قید عادت‌ها و عملکردهای محلی
	زمینه‌سازی برای اشراف اطلاعاتی و قدرت فرمانرانی برای رئیس در سطح جهانی
	لزوم توجه به سعادت دنیایی آحاد بشر، فارغ از هرگونه مرزبندی
	لزوم توجه به سعادت اخروی آحاد بشر، فارغ از هرگونه مرزبندی
	زمینه‌سازی برای اشراف اطلاعاتی و قدرت فرمانرانی برای رئیس در سطح تک‌تک افراد
	لزوم ایجاد زیرساخت‌های بهره‌گیری از نشانه‌های نمادین

مضامین سازمان‌دهنده	مفاهیم پایه (الزامات)
راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظامات کارشناسی	التزام به راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظام‌های کارشناسی
	التزام به راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظام‌های کارشناسی در تأمین سعادت دنیایی
	التزام به راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظام‌های کارشناسی در تأمین سعادت اخروی
	التزام به راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظام‌های کارشناسی در شکل‌گیری نظام سلسله مراتبی
	التزام به راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظام‌های کارشناسی در رفع اختلافات
	التزام به راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظام‌های کارشناسی در رتبه‌بندی افراد
	التزام به راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظام‌های کارشناسی در تأمین سعادت‌مندی جامعه
	التزام به راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظام‌های کارشناسی در حصول ملکات ارادی در اجزاء
	التزام به راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظام‌های کارشناسی در دفع شرور ذاتی و ارادی از مدینه
	زمینه‌سازی برای اشراف اطلاعاتی و قدرت فرمانرانی برای رئیس از طریق نظام کارشناسی
	التزام به راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظام‌های کارشناسی در برقراری عدالت
	التزام به راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظام‌های کارشناسی در برقراری نظام شایسته‌سالاری
رتبه‌بندی و اعتبارسنجی در تراز جهانی	امکان امتداد عادلانه و فاقد مرزبندی خدمات مادی در سراسر دنیا
	امکان امتداد عادلانه و فاقد مرزبندی خدمات معنوی در سراسر دنیا
	رتبه‌بندی افراد در تراز جهانی
	ایجاد زیرساخت‌هایی برای شناخت واقعی فوری و مورد نیاز افراد از یکدیگر
	راه‌اندازی نظام اعتبارسنجی افراد
	راه‌اندازی نظام رفاهی مبتنی بر نظام اعتمادات اجتماعی
	درج شاخص‌های معنوی و وزن‌دهی هدفمند در نظامات رفاهی
	وزن‌دهی هدفمند به شاخص علم در رتبه‌بندی افراد
	راه‌اندازی نظام رفاهی و معنوی مبتنی بر نظام اعتمادات اجتماعی

۷-۴. استخراج مفاهیم سازمان‌دهنده در هر ماتریس

پس از پالایش مفاهیم و گزاره‌های پایه، مفاهیم سازمان‌دهنده در هر ماتریس استخراج شده است. در مجموع سه مفهوم سازمان‌دهنده در ماتریس الزامات و شش مفهوم سازمان‌دهنده در ماتریس پیامدها استخراج گردید. از این میان، سه مفهوم سازمان‌دهنده در دسته الزامات و پیامدها، مشترک است. بنابراین، در نهایت شش مضمون سازمان‌دهنده استخراج شده که به شرح زیر است:

(۱) جهانی شدن گستره فعالیت‌ها

(۲) رتبه‌بندی و اعتبارسنجی در تراز جهانی (سلسله مراتب جهانی)

- ۳) راه‌اندازی و بهره‌گیری از نظامات کارشناسی
- ۴) بحران هویت و عدم شناخت
- ۵) بحران در اشراف اطلاعاتی و قدرت فرمانرانی
- ۶) اعتمادسازی مدرن.

۷-۵. استخراج مضمون فراگیر: «نظام اعتمادات اجتماعی»

در پایان با تحلیل مضامین سازمان‌دهنده، مضمون فراگیر استخراج شده است. این مضمون عبارت است از: «نظام اعتمادات اجتماعی مدرن». در ادامه نظامات اعتمادات اجتماعی مدرن و ابعاد آن مبتنی بر مضامین سازمان‌دهنده، تبیین می‌شود.

۸. نظام اعتمادات اجتماعی، ویژگی‌ها و ابعاد آن

مبتنی بر آنچه در قسمت نظام اعتماد اجتماعی و سایر ابعاد مدرنیته توضیح داده شد، منظور از نظام اعتمادات اجتماعی، یک سیستم اطلاعاتی هوشمند است که سوابق عملکرد حقیقی و حقوقی افراد را مبتنی بر یک نظام ارزیابی عادلانه نگهداری و در یک نظام طبقه‌بندی مورد وفاق و با امنیت مناسب، عرضه می‌نماید. اطلاعات این سیستم، مبنای تصمیم‌گیری و گزینش افراد در سطوح مختلف مدیریتی در جامعه آرمانی است. در واقع این سیستم، بر محور آبرو و حیثیت اجتماعی افراد، طراحی می‌شود. اعتبار و حیثیت اجتماعی (یا به عبارت دیگر آبرو)، نیازی است که بشر برای فعالیت و زندگی در اجتماع بدان نیاز دارد. آبرو، جان و مال، سه موضوع مهم است که در شریعت در درجه اول اهمیت قرار دارد و بر همه موارد شرعی مقدم است (حرانی، ۱۳۶۳: ج ۱، ص ۳۱).

۸-۱. اهمیت نظام اعتمادات اجتماعی در تحقق شایسته‌گزینی

در این بحران هویتی که در جوامع «ازجاکنده شده» ایجاد می‌شود و سیستم مناسبی برای شناسایی مدیران کارآمد وجود ندارد، یک راه این است که افراد، خودشان، نسبت به بیان سوابق درخشان خود اقدام کنند، و به نوعی خوداظهاری نمایند. لیکن خوداظهاری نسبت به عملکرد در چنین جوامعی، مفاسده‌های متعددی دارد. مهم‌ترین کارکرد نظام اعتمادات اجتماعی، در تحقق فضیلت عدل در جامعه است. مشکل بزرگی که همواره جوامع بشری در اثر عدم شایسته‌گزینی وجود داشته است، بی‌عدالتی و وجود ظلم سیستمی است. به این معنا که یک مدیر ناکارآمد و نالایق از زوایای مختلف به لحاظ سیستمی به جامعه آسیب می‌رساند.

۸-۲. اهمیت رهیافت نظام اعتمادات اجتماعی در جلوگیری از سکولاریزاسیون مدینه

مدرنیزاسیون مدینه فاضله فارابی با رهیافت نظام اعتمادات اجتماعی، شائبه سکولاریزاسیون را در پی دارد. در واقع این سؤال مطرح است که چگونه می‌توان جامعه را مدرنیزه کرد، اما از معایب مدرنیزاسیون نظیر سکولاریزاسیون در امان بود؟ پاسخ این پرسش مهم را در خود رهیافت نظام اعتمادات اجتماعی می‌توان یافت. نظام ترفیع و ارتقاء در مدینه فاضله، بر محور شاخص‌های دینی و با هدف شایسته‌سالاری است. شایسته‌سالاری برخاسته از مؤلفه‌های دینی، بستر مهمی برای تحقق عدالت اسلامی است. در واقع رئیس جامعه، برآمده از نتایج نظام اعتمادات اجتماعی است و تنها راه کسب اعتبار و ارتقاء درجه در این نظام، تعهد و تقید به شاخصه‌های دین مبین اسلام است. این رهیافت، در واقع، ضمانت‌نامه عینی در مدرنیزاسیون مدینه فاضله فارابی است.

۸-۳. ویژگی‌ها و ساحات نظام اعتمادات اجتماعی

نظام اعتمادات اجتماعی، نظامی است که در همه ساحات اجتماعی، کاربرد دارد و میزان سرمایه اجتماعی هر فرد را رصد، ارزیابی و بازنمایی می‌کند. به‌عنوان مثال، ارائه اطلاعات در ابعادی همچون توان مالی، اعتبار سیاسی، وضعیت فکری و عقیدتی، وضعیت تخصص‌ها، مهارت‌ها، تجارب و عملکرد مطلوب یا نامطلوب در حوزه‌های کاری و غیرکاری را می‌توان از این سیستم انتظار داشت.

بر اساس نظرات پاتنام، چندین منفعت را برای نظام اعتمادات اجتماعی می‌توان برشمرد: ۱. کمک به هماهنگ‌سازی و هم‌نوایی نسبت به رفتارهای مطلوب در حل وضعیت‌های دشوار کنش‌های جمعی، ۲. کاهش هزینه‌های تجارت و معامله، ۳. آگاه‌تر کردن مردم نسبت به راه‌های متعددی که سرنوشت آنها به آن وابسته است، ۴. تسهیل جریان اطلاعات، ۵. امکان بهبود زندگی افراد از طریق روش‌های روان‌شناسانه و زیست‌شناسانه (شارع‌پور و همکاران، ۱۳۸۸: ص ۲۴).

آنچه در این نوشتار از اهمیت زیادی برخوردار است، بهره‌گیری از سیستم اعتمادات اجتماعی در سنجش «عملکرد مدیریتی» و میزان توانمندی افراد در این زمینه است. در مواقعی که نیاز به انتخاب افرادی برای پُست یا جایگاهی وجود دارد، این سیستم بهترین و نزدیک‌ترین گزینه‌ها را پیشنهاد خواهد داد. سپس از افراد تقاضا می‌شود که مبتنی بر دسترسی که به اطلاعات شخصی خود دارند، نسخه‌ای را در انتخاب تصمیم‌گیرنده قرار دهند. همچنین با این سیستم، مشکل بحران هویت به‌طور نظام‌مند حل می‌شود و جایگاه اعتباری افراد در جامعه مشخص شده و در هنگام مواجهه با سازمان‌ها و افراد، وزن و اعتبار افراد قابل تشخیص است.

۸-۴. جایگاه ساختاری نظام اعتمادات اجتماعی در جامعه آرمانی

عدم سوءگیری، بی طرفی و برخورداری از نگاه بخشی، از جمله ویژگی‌هایی است که بایستی نظام اعتمادات اجتماعی از آن برخوردار باشد. بر این همین اساس، لازم است نظام اعتمادات اجتماعی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار باشد. به‌طور طبیعی، کسب جایگاه و اعتبار بیشتر و به تبع آن، کسب قدرت و ثروت، بسیاری را وسوسه می‌کند. این نظام بایستی در بالاترین سطح مدیریتی قرار داشته باشد تا از هرگونه سوءگیری سیاسی یا نفوذ ناشایستگان، برحذر باشد.

۹. نتیجه‌گیری

جوامع مدرن با شرایط خاصی که دارند، با بحران هویت و یا عدم احراز میزان اعتبار افراد مواجه هستند. این مهم بر انتخاب شایستگان در هر حوزه‌ای، تأثیر جدی گذاشته است و عدم شناخت صحیح منجر به عدم انتخاب صحیح می‌شود. این رخداد، یک بی‌عدالتی اجتماعی است که به تبع آن نارضایتی را بدنبال دارد. براساس آموزه‌های فارابی در خصوص آرمان‌شهر، بستر اصلی تحقق آرمان‌شهر، عدالت است و محور اصلی عدالت اجتماعی، حکومت شایستگان یا حکیمان بوده و حکیمان را بایستی یا از ابتدا تربیت کرد یا از بین افرادی که قبلاً به این درجه از شایستگی رسیده‌اند، انتخاب کرد. در هر دو، نیاز به سیستمی است که بتوان عملکرد و توانایی‌های آنها را ثبت و بازیابی کرد. این مهم در «نظام اعتمادات اجتماعی» قابل تحقق است. با استقرار سیستم اعتمادات اجتماعی بر مدینه فاضله فارابی که دستاورد این تحقیق است، زمینه نظارت مردمی بر عملکردها و بستر عدالت اجتماعی فراهم می‌شود و بهره‌وری و رضایتمندی را به‌طور هم‌افزا افزایش می‌دهد. نظام اعتمادات اجتماعی، نظامی تک‌ساحتی نیست و در ساحت مختلف زندگی اجتماعی، همچون فرهنگ، اقتصاد، سیاست و اجتماع حضور دارد و سرمایه‌های افراد در هر ساحت را رصد و ارزیابی می‌کند.

منابع

- آگوستین قدیس (۱۳۹۲). *شهر خدا*. ترجمه حسین توفیقی. قم: دانشگاه ادیان و مذاهب.
- ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا (۱۳۸۰). بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی شهر کاشان. *نامه علوم اجتماعی*، ۹(۱۷): ص ۳-۳۱.
- اصیل، حجت‌الله (۱۳۸۱). *آرمان‌شهر در اندیشه ایرانی*. تهران: نشر نی.
- پاتنام، رابرت (۱۳۸۰). *دموکراسی و سنت‌های مدنی*. ترجمه محمدعلی دلفروز. تهران: نشر روزنامه سلام.
- پوپر، کارل ریموند (۱۳۸۴). *جامعه باز و دشمنان آن*. ترجمه عزت‌الله فولادوند. تهران: نشر خوارزمی، ج ۲.
- پیرسون، کرسوفر (۱۳۸۰). *معنای مدرنیت: گفت‌گویی با آنتونی گیدنز*. ترجمه علی اصغر سعیدی. تهران: کویر.
- حرّانی، حسن بن علی (۱۳۶۳). *تحف العقول عن آل الرسول (ص)*. تصحیح و تعلیق علی اکبر غفاری. مؤسسه النشر الاسلامی، چاپ دوم.
- خواجانه‌نوری، بیژن؛ روحانی، علی؛ هاشمی، سمیه (۱۳۸۹). سبک زندگی و هویت ملی (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر شیراز). *مطالعات ملی*، شماره ۴۴.
- ذوالفقاری، ابوالفضل؛ سلطانی، لایون (۱۳۸۹). بررسی رابطه سبک زندگی با هویت قومی جوانان (مطالعه موردی: شهرستان مهاباد). *جامعه‌شناسی ایران*، ۱۱(۲): ص ۲۴-۵۰.
- رهنمای رودپشتی، فریدون؛ بنی‌مهد، بهمن؛ میرسعیدی، جعفر (۱۳۹۳). *مدرنیته و حسابداری مدیریت*. *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۳(۱۲).
- زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۹۸). *تاریخ در ترازو: درباره تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری*. تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ بیست و دوم.
- زلفعلی‌فام، جعفر؛ جعفری، مظفر (۱۳۸۸). تحلیل جامعه‌شناختی هویت اجتماعی دختران دانشجوی دانشگاه گیلان. *پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه*، شماره ۳: ص ۱۲۱-۱۰.
- شان‌پور، محمود (۱۳۸۵). *سرمایه اجتماعی: مفهوم‌سازی، سنجش و دلالت‌های سیاست‌گذاری*. ساری: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی مازندران.
- شارع‌پور، محمود؛ آزاد ارمکی، تقی؛ عسکری، علی (۱۳۸۸). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با مدارا در بین دانشجویان دانشکده‌های علوم اجتماعی دانشگاه تهران و علامه طباطبایی. *جامعه‌شناسی ایران*، ۱۰(۱): ص ۶۸-۹۴.
- عامری، محمدبن یوسف (۱۳۹۸). *السعادة والاسعاد فی السیرة الانسانیة*. تصحیح و ویراستار حسین قدمی و مجتبی مینوی. قم: آیت اشراق.
- فارابی، ابونصر (۱۳۵۸). *سیاست مدینه*. ترجمه سید جعفر سجادی. تهران: انجمن فلسفه ایران.
- فارابی، ابونصر (۱۳۶۱). *اندیشه‌های اهل مدینه فاضله*. ترجمه سیدجعفر سجادی. تهران: نشر زبان و فرهنگ ایران.
- فارابی، ابونصر (۱۳۷۵). *احصاء العلوم*. شارح علی ابو ملحم. بیروت: دار مکتبه الهلال، ج ۱.
- فارابی، ابونصر (۱۹۹۶م). *السیاسة المدنیة*. شارح: علی ابو ملحم. بیروت: دار مکتبه الهلال، ج ۱.

- گل محمدی، احمد (۱۳۷۷). *جهانی شدن، فرهنگ و هویت*. تهران: نی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷). *پیامدهای مدرنیته*. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر مرکز.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). *تجدد و تشخیص*. ترجمه ناصر موفقیان. تهران: نشر نی، چاپ دوم.
- محمدزاده، حمیدرضا؛ حاجیانی، ابراهیم (۱۳۹۶). طراحی مدل سنجش هویت مدرن و اعتباریابی در جامعه ایران. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۴(۹): ص ۲۸۴-۳۰۷.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۶۷). *جامعه و تاریخ از نگاه قرآن*. قابل دسترس در: <https://mesbahyazdi.ir/node/4698>
- مور، توماس (۱۳۷۳). *آرمان‌شهر (یوتوپیا)*. ترجمه داریوش آشوری و نادر افشار نادری. تهران: شرکت سهامی انتشارات خوارزمی.
- نظامی گنجه‌ای (۱۳۱۶). *شرف‌نامه (اسکندرنامه)*. قابل دسترس در: <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/sharafname>
- ویلم، ژان پل (۱۳۸۶). *جامعه‌شناسی ادیان*. ترجمه عبدالرحیم گواهی. تهران: نشر علم.
- یوسفی‌راد، مرتضی (۱۳۹۷). اسباب و عوامل سعادت در آرای فارابی، ابن سینا و خواجه نصیرالدین طوسی. *سیاست متعالیه*، شماره ۲۰: ص ۲۵-۴۲.

Bacon, F. (2009). *The New Atlantis*. Auckland: Floating Press. Available at:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx>.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity*. Cambridge: Polity.

Giddens, A. (1997). *The consequences of modernity*. Stanford, Calif.: Stanford Univ. Press.

Glatzer, W. (2006). Quality of Life in the European Union and the United States of America: Evidence from Comprehensive Indices. *Applied Research in Quality of Life*, 1(2): p.169-188.

Miller, K.P., Brewer, M.B. & Ar Buckley, N.L. (2009). Social Identity Complexity: Its Correlates and Antecedents. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(1): p. 7994.

Weber, M. (1949). *The methodology of social sciences*. Translated and edited by E. Shils, H. Finch, G. Illinois. The free press.